

Programmaplan 'Samen Gezond 's-Hertogenbosch'

Gelijke kansen op gezondheid
in 's-Hertogenbosch

's-Hertogenbosch, 2024

Inhoud

Voorwoord	5
Inleiding	6
Onze opgave	8
Doelen, strategie en werkwijze	10
Programmaliijnen	14
Monitoring, evaluatie en begroting	24
Bijlage 1: Hoe gezond is 's-Hertogenbosch?	26
Bijlage 2: Focusbuurten	28
Bijlage 3: Communicatieaanpak	32

Voorwoord

Als mens heb je het te doen met je lijf, je hebt er maar één van. Om te leren, om te werken, om plezier te maken en om lief te hebben. Een gezond lijf is dan ook een van de belangrijkste dingen voor een rijk en gelukkig leven. Maar een goede gezondheid is niet voor iedereen weggelegd. De verschillen zijn groot tussen mensen, te groot. Door allerlei factoren, als opleiding en inkomen, leven sommige mensen wel 8 jaar langer en brengen andere mensen, tot wel 24 jaar minder van hun leven door in goede gezondheid¹. Ook in onze gemeente worden we geconfronteerd met aanzienlijke gezondheidsverschillen tussen diverse groepen bewoners en wijken. Een verschil dat ik moeilijk te verteren vind.

Neem bijvoorbeeld Esther, een hardwerkende, zorgzame jonge moeder met een minimuminkomen. Gezonde keuzes zijn voor haar niet eenvoudig. Door beperkte tijd en weinig faciliteiten voor koken en sporten, kiest zij vaker voor het goedkope, maar ongezonde voedsel. Of Henk, een oudere bewoner die alleen woont en beperkt mobiel is. Hij leeft geïsoleerd door gebrek aan sociale interactie en toegankelijke voorzieningen en is vaak eenzaam. Dat leidt dan weer tot nieuwe gezondheidsproblemen. Deze uitdagingen worden nog versterkt in wijken waar bewoners geconfronteerd worden met werkloosheid, lage inkomens, gebrekkige huisvesting en beperkte toegang tot een gezonde leefomgeving. Dit zijn géén verzonden verhalen, maar de harde realiteit voor te veel mensen in onze maatschappij.

Als wethouder van gezondheid kan ik het niet accepteren dat je gezondheid afhangt van waar je woont, je sociaaleconomische status of andere factoren. Gezondheid is geen privilege en als gemeente voelen we onze plicht en verantwoordelijkheid om de omstandigheden en voorwaarden te scheppen waardoor alle inwoners de mogelijkheid hebben om in goede gezondheid te leven.

We moeten dus aan de bak en daarom ben ik enthousiast over ons programmaplan 'Samen Gezond 's-Hertogenbosch'. De afgelopen jaren hebben we de basis gelegd om in deze bestuursperiode krachtig in te zetten op het verkleinen van gezondheidsverschillen in onze gemeente. Dat doen we door te beginnen in de buurten waar de gezondheid het slechts is. Door ongelijk te investeren in gelijke kansen op gezondheid, gezonde keuzes en het vergroten van het gezondheidspotentieel van de meest kwetsbaren.

Gezondheidsverschillen zijn ingewikkeld. Dit vraagt dan ook om een lange adem en structurele inzet, op alle beleidsterreinen. Daarom focussen we op een brede, duurzame benadering voor de meest kwetsbaren, door goed te luisteren naar bewoners en intensief samen te werken met partners. Een integrale, domeinoverstijgende aanpak is nodig gericht op de samenhang tussen bestaanszekerheid, sociale zekerheid, onderwijs en leefomgeving. Daarom hebben in dit plan nadrukkelijk aangegeven hoe we integraal over sectoren heen willen werken met o.a. de afdeling Sport, Stadsontwikkeling, Stadsbeheer en Weener XL voor een positieve en langdurige impact op de gezondheid en het welzijn van onze inwoners.

Verandering komt ook van binnenuit, vanuit de persoon zelf. Ik weet uit eigen ervaring hoe lastig het is om gedrag te veranderen, zoals bij mijn eigen rookgewoonte. Dan is steun vanuit je directe omgeving van groot belang. Daarom ondersteunen en stimuleren we inwonersinitiatieven, die niet alleen gericht zijn op bewegen of gezonde voeding, maar ook de sociale cohesie bevorderen. Hand in hand met inwoners en partners zetten we in op een omgeving waarbinnen verandering en kansen op gezonde keuzes mogelijk worden gemaakt.

Voor alle Bosschenaren wens ik een wereld waarin gezondheid niet wordt bepaald door je achtergrond of waar je woont. Onze ambitie is daarom niet alleen gericht op het heden, maar ook met een blik op de toekomst, met het doel om in 2035 een structureel verschil gemaakt te hebben. Met dit programma zetten we een belangrijke stap naar die gezondere, gelijkwaardigere toekomst. Ik nodig iedereen uit – inwoners, ondernemers en partners – om samen met ons deze reis te maken.

Rick Vermin

Wethouder Positieve Gezondheid

Inleiding

“Ons doel is meer gezonde jaren voor iedereen. Gezonde inwoners zijn vaak gelukkiger, hebben meer veerkracht en zijn beter in staat om mee te doen in de samenleving. We gaan daarom hard aan de slag om het verschil in de (gezonde) levensverwachting tussen mensen met een lage sociaaleconomische status en andere inwoners te verkleinen.”

Bovenstaande passage komt uit het Bestuursakkoord ‘Slagkracht en Ambitie’ van de gemeente ‘s-Hertogenbosch 2022-2026. Hierin staat precies de ambitie en het doel van het programma ‘Samen Gezond ‘s-Hertogenbosch’ beschreven, namelijk: het meer en langdurige inzetten op het verkleinen van de gezondheidsverschillen en het vergroten van het gezondheidspotentieel van inwoners met (een risico op) gezondheidsachterstanden.

Hoewel de gezondheidsbeleving van inwoners in ‘s-Hertogenbosch vergelijkbaar is met landelijke cijfers, is deze gezondheid helaas niet voor iedereen vanzelfsprekend. Er zijn behoorlijke verschillen tussen buurten in onze gemeente. In sommige buurten is de ervaren gezondheid van inwoners lager dan gemiddeld, is er bij inwoners vaker sprake van langdurige aandoeningen, bezoeken zij vaker dan gemiddeld de huisarts of hebben zij meer dan in andere buurten het gevoel weinig regie te hebben over hun leven. De bestaanszekerheid staat bovendien onder druk; mensen worstelen met onzekerheid over werk, inkomen, woonsituatie en sociaal netwerk. Deze sociaal economische gezondheidsverschillen ontnemen inwoners de kans om hetzelfde uit het leven te halen dan andere inwoners, om te komen tot gelijke kansen.”

Factoren als arbeidsmarktpositie, armoede en schulden, (chronische) stress, genetische factoren, gezondheidsvaardigheden, laaggeletterdheid, mentale gezondheid en opleidingsniveau zijn bepalend voor een goede gezondheid. Deze factoren spelen daarnaast ook op elkaar in, waardoor het verkleinen van gezondheidsverschillen een complex vraagstuk is dat vraagt om een integrale en langdurige aanpak. Want alleen door een meerjarige aanpak, focus op de belangrijkste factoren om een gezond leven te leiden en een gebiedsgerichte aanpak is het mogelijk om te zorgen voor meer gezonde en gelukkige jaren voor inwoners in ‘s-Hertogenbosch. Het programma fungeert hierbij als vliegwielt, aanjager en verbinder. We richten ons vanuit deze rol op het verdiepen, het realiseren van doorbraken en vernieuwingen. We haken in op bestaande initiatieven en de reeds aanwezige dynamiek voor een grotere impact.

Daarom gaan wij met het programma ‘Samen Gezond ‘s-Hertogenbosch’ aan de slag in de buurten waar dat nodig is om gezondheidsverschillen te verkleinen. In deze buurten gaan we gericht ongelijk investeren om gelijkheid te bevorderen. Aandachtspunten en kansen verschillen per buurt. Daarom ontwerpen we een buurtaanpak waarin we samen met betrokken bewoners en partners gezonde keuzes aantrekkelijker en makkelijker maken, gezond aanbod in de buurt vergroten en het stimuleren van een rookvrije generatie. Op basis van de beschikbare data (zie bijlage 1) zijn de volgende twaalf buurten als focusbuurt (zie bijlage 2) aangewezen voor dit programma:

Boschveld	De Hambaken	Kruiskamp
De Slagen	Schutskamp	De Haren
Gestelse buurt	De Sprookjesbuurt	Aawijk Noord
De Muziekinstrumentenbuurt	Graafsebuurt Zuid	De Edelstenenbuurt

In dit programmaplan beschrijven wij onze doelen, strategie, werkwijze en communicatie. Daarnaast worden vier programmalijnen beschreven en uitgewerkt. En tot slot is – naast aandacht voor de samenhang met andere, bestaande programma’s – ook aandacht voor de monitoring.

**Miriam de Werd,
Jeroen Bosch Ziekenhuis**

“Circa 50% van de klachten van de patiënten die wij zien is leefstijl gerelateerd. In het Jeroen Bosch Ziekenhuis gaan artsen en verpleegkundigen steeds vaker het gesprek aan met patiënten over leefstijl op een respectvolle manier. Hierbij zien ze ook dat hun ‘witte jas’ effect heeft om patiënten hierover te laten nadenken. Binnen het leefstijlloket gaan we vervolgens verder het gesprek aan, kijken we wat mensen zelf willen en kunnen doen om minder klachten te ervaren en maken we een plan van aanpak met hen. Samen met onze samenwerkingspartners in de 0^e en 1^e lijn wordt er vervolgens aan het plan van aanpak uitvoering gegeven. Immers aan leefstijlverbetering kun je niet als ziekenhuis alleen werken.”

Circa 50% van de klachten van de patiënten die wij zien is leefstijl gerelateerd.

Onze opgave

Visie

Iedereen moet kansen hebben op een gezond en gelukkig leven. Het realiseren van gelijke kansen is echter complex, er is geen aanpak die voor iedereen een oplossing biedt. Alleen door samen te werken aan gezondheid, met inwoners, partnerorganisaties én vanuit de verschillende beleidsdomeinen in de gemeente kunnen we het verschil maken. De basis hiervoor ligt in bestaanszekerheid. Want een goede basis biedt het fundament voor gezond en gelukkig leven. We geloven in een aanpak waarin de inwoner centraal staat en waarin we werken volgens het principe van "health in all policies". Dit betekent dat gezondheidsoverwegingen een integraal onderdeel vormen van beleidsvorming over de gehele breedte van gemeentelijk beleid.

Leidende principes

Het programma 'Samen Gezond 's-Hertogenbosch' is geworteld in een reeks leidende principes die samen ons handelen sturen en onze inspanningen om gezondheidsverschillen in 's-Hertogenbosch aan te pakken, vormgeven. Hieronder worden deze leidende principes verder toegelicht:

1. Met inwoners en partners
De ervaringskennis uit de leefwereld van inwoners is nodig om tot een breed gedragen aanpak te komen. We stemmen onze inspanningen af op de behoeften, wensen en mogelijkheden van de inwoners om tot een passende aanpak te komen bij de uitvoering van de verschillende acties. Dit betekent dat we luisteren naar en leren van de leefwereld van onze inwoners en hun capaciteiten om een gezond leven te leiden ondersteunen en versterken. Daarbij is het bevorderen van gezondheid een gedeelde verantwoordelijkheid. Professionals, vrijwilligers, ondernemers, bedrijven, kennisinstellingen, en de gemeente zelf – iedereen draagt bij. Door samenwerking en co-creatie vergroten we de impact van onze inspanningen.
2. Ongelijk investeren voor gelijke kansen op gezondheid
We erkennen dat gelijke kansen op gezondheid niet bereikt kunnen worden door gelijkmatig te investeren. In plaats daarvan zetten we in op gerichte ondersteuning waar dat het meest nodig is, om iedereen dezelfde kans op een gezond leven te bieden. Dit betekent maatwerk leveren en herverdelen. Daarbij ligt onze focus op preventie – het voorkomen van gezondheidsproblemen voordat ze ontstaan. Dit vereist een proactieve houding en acties die gericht zijn op het vroegtijdig signaleren van risico's, het bevorderen van gezond gedrag en het creëren van een gezonde leefomgeving.
3. Integrale benadering
Ons programma maakt deel uit van een bredere inzet om gezondheid integraal te benaderen binnen alle beleidsdomeinen. Onze inzet is gericht op de onderliggende factoren van gezondheid – de omstandigheden waarin mensen opgroeien, wonen, werken, en leven. Door aandacht te hebben voor de grondoorzaken, zoals onderwijs, werkgelegenheid, bestaanszekerheid en een gezonde leefomgeving, pakken we de wortels van gezondheidsverschillen aan.
4. Behoud & vernieuw: Balanceren voor maximale impact
We richten ons op het hier en nu en doen wat nodig is. Maar we bouwen ook voort op onze eerdere successen, leren van onze ervaringen en passen onze aanpak aan op basis van inzichten uit de praktijk.

Deelnemer aan een laagdrempelige cursus mentale- en fysieke gezondheid

“Ik sta veel positiever in het leven en kijk nu naar wat ik wel heb, in plaats van wat ik niet heb.”

Langjarige ambitie

Ons streven is niet slechts een tijdelijke verbetering, maar een duurzame verandering in hoe de gezondheid is en wordt ervaren voor elke inwoner van 's-Hertogenbosch. Daarom hebben we twee kernambities gesteld die ons handelen richting geven.

Voor de korte termijn, gericht op het jaar 2026, richten we onze inspanningen op het bereiken van zichtbare vooruitgang in het verkleinen van de gezondheidsverschillen binnen de gekozen focusbuurten. Dat vraagt om gerichte actie in deze buurten om de leefomstandigheden en gezondheidskansen voor de bewoners aanzienlijk te verbeteren. Deze ambitie is niet alleen gericht op het aanpakken van de symptomen van ongelijkheid, maar vooral ook op het aanpakken van de onderliggende oorzaken die deze verschillen voeden.

Kijkend naar de langere termijn, met 2035 als richtpunt, zetten we belangrijke stappen in de richting van een samenleving waarin structurele gelijkheid op het gebied van gezondheidskansen geen streven meer is, maar realiteit. Dit houdt in dat alle inwoners van 's-Hertogenbosch, ongeacht hun sociaaleconomische status, culturele achtergrond, of de wijk waarin zij wonen, gelijke toegang hebben tot voorzieningen, diensten en kansen die bijdragen aan een gezond leven. Dit vereist een integrale benadering waarbij gezondheid wordt geïntegreerd in alle facetten van beleid en uitvoering, van stedelijke ontwikkeling en onderwijs tot sociale zekerheid en milieu.

De realisatie van deze ambities vereist een voortdurende inzet, innovatie en samenwerking tussen alle stakeholders binnen de gemeente en daarbuiten. We leren van goede voorbeelden nationaal én internationaal. Dit vraagt van ons om een adaptieve houding waarbij succesvolle interventies worden bestendigd en nieuwe benaderingen worden ontwikkeld op basis van opgedane kennis en veranderende omstandigheden. Alleen door een gezamenlijke inspanning kunnen we de fundamentele veranderingen bewerkstelligen die nodig zijn om elke inwoner van 's-Hertogenbosch een eerlijke kans te geven op een gelukkig en gezond leven.

Keuzes die we maken

Onze focus ligt op het verminderen van gezondheidsverschillen door in te zetten op specifieke buurten en doelgroepen waar de nood het hoogst is. We erkennen de complexiteit van gezondheid en het feit dat het beïnvloed wordt door een breed scala aan factoren. Om effectief te zijn, bakenen we onze acties af en maken heldere keuzes over wat we wel en niet doen.

We richten ons niet op gezondheidsinterventies die buiten onze gekozen focusgebieden en principes vallen. Terwijl andere programma's zich mogelijk richten op specifieke thema's of doelgroepen, concentreert 'Samen gezond 's-Hertogenbosch' zich op het aanpakken van structurele ongelijkheden in gezondheid in de gekozen focusbuurten.

Omdat gezondheidsonderwerpen vaak met elkaar verweven zijn en een geïsoleerde aanpak de onderliggende problemen van ongelijkheid niet effectief aanpakt, maken we de verbinding met de sociale determinanten van gezondheid, zoals woonomstandigheden, onderwijs, en toegang tot voorzieningen.

Doelen, strategie en werkwijze

Doelen

We willen huidige en nieuwe generaties een gelijke kans bieden om hun gezondheid te verbeteren. We starten hier en nu, met als perspectief het jaar 2035 om structureel het verschil te maken. De gemeente 's-Hertogenbosch is initiator van dit langjarige programma, maar we kunnen het niet alleen. Daarom bouwen we (verder) aan een coalitie van bondgenoten om gezamenlijk te werken aan het aanpakken van de gezondheidsverschillen. Daarnaast benutten we onderweg de geleerde lessen om gericht te investeren in gedrags- en cultuurverandering van de inwoners, van partners en bovenal van onze eigen organisatie. Zodat het in 2035 niet uitmaakt waar je geboren bent omdat de kansen op een goede gezondheid dan voor iedereen in de hele gemeente gelijk zijn.

Strategie

Onze doelen staan niet los van elkaar en kunnen alleen maar gerealiseerd worden als we integraal werken, omdat gezondheidsverschillen diverse oorzaken en verschillende gevolgen hebben. Bovendien kunnen we factoren niet los van elkaar zien; ze beïnvloeden elkaar. Denk bijvoorbeeld aan een terugval in inkomen die leidt tot stress, minder toegang tot gezonde voeding en daarmee tot gezondheidsproblemen.

Om de verschillende dimensies van gezondheidsverschillen effectief aan te pakken, hanteert het programma 'Samen Gezond 's-Hertogenbosch' daarom:

- Verschillende perspectieven; we bekijken het vraagstuk vanuit de perspectieven van alle betrokkenen om het breed in beeld te krijgen.
- Verschillende doelgroepindelingen; de buurten en groepen inwoners in die buurten hebben andere aandachtspunten en behoeften. We hebben oog daarvoor in onze aanpak, keuzes en benadering.
- Het aanpakken van verschillende factoren die bijdragen aan het vergroten van de gezondheidsverschillen. We werken aan het verbeteren van deze verschillende factoren in de breedte en in samenhang met elkaar.
- Interdisciplinaire en integrale benadering: 'Samen Gezond 's-Hertogenbosch' vraagt om een domeinoverstijgende aanpak waarmee we effectief aansluiten aan bij de verscheidenheid aan groepen binnen de gemeente.
- Verschillende benaderingen; het programma 'Samen Gezond 's-Hertogenbosch' vraagt om een domeinoverstijgende aanpak binnen de gemeente. Door verschillende benaderingen te hanteren, sluiten we aan bij de diverse groepen in de gemeente.

Aanpak

Het programma kent een lerende aanpak. De aanpak bestaat uit drie onderdelen, namelijk activiteiten gericht op het 'hier en nu' met aandacht voor inwonersparticipatie. Daarnaast het organiseren van een integrale en lerende samenwerking en aanpak met in- en externe partners. En het ontwikkelen van een langjarige agenda gericht op cultuur-, gedrags- en systeemverandering.

Inwonersparticipatie

Het programma 'Samen Gezond 's-Hertogenbosch' heeft als hoofddoel om gezondheidsverschillen van inwoners te verkleinen door meer en langdurige inzet te richten op de inwoners met (een risico op) gezondheidsachterstanden. Om dit doel te behalen, is gedragsverandering van inwoners noodzakelijk. De kans van slagen is vele malen groter, wanneer we de inwoners zelf betrekken bij het programma. Niet alleen door met hen in gesprek te gaan, maar ook door hen actief te betrekken bij het vormgeven en uitvoeren van de acties. Zo hebben ze een rol in het verbeteren van hun gezondheid. Het gaat immers over hun leven en hun geluk. Bovendien kunnen zij zeer goed aangeven waar behoefte aan is. Programmaliijn 1 richt zich daarom met een aanzienlijke bijdrage vanuit het programma op activiteiten met betrokkenheid van- en in verbinding met buurtbewoners.

We stellen daarom ook een klankbordgroep in. Een groep bestaande uit ervaringsdeskundigen, in samenwerking met deze groep kan het programma effectiever inspelen op de werkelijke behoeften en uitdagingen van de inwoners die we willen bereiken en daarmee een grotere impact maken in het verkleinen van gezondheidsverschillen. Deze groep heeft verschillende functies:

- Inzicht verkrijgen: vanuit het inwonersperspectief inzicht krijgen in specifieke behoeften en uitdagingen met betrekking tot gezondheid. Deze inzichten helpen bij het ontwikkelen en uitvoeren van gerichte interventies.
- Effectieve communicatie: om het bereik van onze communicatie te vergroten laten we de ervaringsdeskundigen meekijken en -denken in het verfijnen en optimaliseren van onze communicatieaanpak.
- Gevraagd en ongevraagd advies: de groep kan gevraagd en ongevraagd aanbevelingen doen om activiteiten, aanbod en interventies toegankelijker en inclusiever te maken. Denk aan: wegnemen van culturele, taalkundige of praktische drempels.

Jennifer Artz, Manager Brede Bossche School Kruiskamp

“Wanneer kinderen met een gat in hun schoenen op school komen, is les krijgen over gezonde voeding niet eerste prioriteit.”

Daarnaast kunnen de ervaringsdeskundigen het programma ondersteunen door zich als ambassadeurs op te stellen door te helpen bij het vergroten van bewustzijn over de gezondheidsverschillen en te pleiten voor veranderingen in beleid en praktijken die gezondheidsongelijkheid versterken.

Ook heeft een gesprek plaatsgevonden met de Adviesraad WMO en Jeugdhulp waarin dit programma gepresenteerd is. De Adviesraad heeft enthousiast gereageerd op de inhoud en blijft graag betrokken. Met name de aandacht voor de inwonersaanpak spreekt erg aan. We hebben afgesproken dat we periodiek uitwisselen over de voortgang en resultaten.

Coalitie Samen Gezond

Het programma Positieve Gezondheid (2020) heeft de basis gelegd voor een structurele intensieve samenwerking met belangrijke partners en met inwoners om te werken aan gezondheid voor iedereen en het verkleinen van de gezondheidsverschillen. Dit netwerk is bekend als 'Samen Gezond 's-Hertogenbosch' en bestaat onder meer uit het Jeroen Bosch Ziekenhuis, Farent, GGD Hart voor Brabant, Van Neynsel, Cello, Ato-Scholenkring, Reinier van Arkel en Verloeskundig Samenwerkingsverband. Dit netwerk gaan we verder uitbreiden met nieuwe partners zoals woningbouwcorporaties en informele organisaties die veel met en voor de doelgroep werken.

Team

Team

Binnen het programma richten wij ons op intensiveren, doorbraken en/of innovaties. We sluiten aan bij de initiatieven die al bestaan en de energie die er al is, zodat we sneller een vermenigvuldigingseffect creëren. En daarmee is het programma deels een buitenboordmotor met als focus aanjagen, versnellen, verbinden, versterken, vernieuwen en ook bestendigen.

Het programma 'Samen Gezond 's-Hertogenbosch' bestaat uit een klein team dat onder leiding van de programmamanager op drie niveaus aan de gestelde doelen werkt:

1. En met partners in de coalitie 'Samen Gezond' waarin alle partners, inclusief inwoners, samenwerken aan het behalen van de doelen.
2. Vanuit het programmateam verantwoordelijk voor de uitvoering van de vier programmalijnen.
3. Binnen de gemeente 's-Hertogenbosch verbinden van relevante afdelingen: zoals sport, cultuur, werk & inkomen, onderwijs en leefruimte.

Toegankelijke communicatie

Het bevorderen van de gezondheid vraagt om gedrag- en cultuurverandering. Effectieve communicatie is daarbij cruciaal. Alleen wanneer mensen positief en bereid zijn om te veranderen, boek je succes. Om de doelen van het programma te halen is het belangrijk dat alle betrokkenen (inwoners gemeente, betrokken partners) worden geïnformeerd, geïnspireerd en geactiveerd. Dit vraagt om een strategische en consequente communicatieaanpak. Meer informatie over de beoogde communicatieaanpak is als bijlage toegevoegd.

Programmaliijnen

Er zijn meerdere oorzaken op verschillende leefdomeinen die gezondheid beïnvloeden en tegelijkertijd elkaar versterken. Ze zijn bovendien hardnekkig en worden van generatie op generatie doorgegeven. Er zijn daarom helaas geen 'quick wins'.

Gezondheidsverschillen hangen samen met andere vormen van (sociale) ongelijkheid in de samenleving. Onderwijs, huisvesting, armoedebeleid, werk en inkomen en ruimtelijke ordening hebben allemaal invloed op de gezondheid van inwoners.

Daarnaast is het goed om te benoemen dat de gemeente 's-Hertogenbosch niet overal invloed op heeft. Factoren als een pandemie, de suikerindustrie en de tabakslobby liggen bijvoorbeeld buiten de beïnvloedingsfeer van de gemeente. Op basis van goede voorbeelden, onderzoeken en uitkomsten uit gesprekken met inwoners, partners en collega's zijn we tot vier programmaliijnen gekomen om de verschillende dimensies van gezondheidsverschillen effectief aan te pakken:

- **1 Inwoners aan zet**
- **2 Integrale en domeinoverstijgende samenwerkingen**
- **3 Een prettige en gezonde leefomgeving**
- **4 Kennisknooppunt: Innoveren, experimenteren en leren**

Programmalijn 1: Inwoners aan zet

We ondersteunen bestaande initiatieven met een kleine, maar substantiële financiële bijdrage, kennis, netwerken en communicatie. We gaan expliciet op zoek naar de inwoners die we minder vaak zien of horen. Voorwaarde voor de plannen die we maken en die we gaan uitvoeren, is dat we het in co-creatie met inwoners doen. Belangrijk is dat we in de aanpak leren en gebruik maken van de dingen die goed gaan en de dingen die minder goed lukken. Zo bestendigen we succesvolle initiatieven, krijgen we meer zicht op wat er is en goed werkt. En kunnen we opschalen wanneer gewenst. We versterken en versnellen zo de samenwerking met wijkbewoners en wijkwerkers. Dit betekent dat er per wijk een ander uitvoeringsplan kan ontstaan en er andere mensen betrokken zijn. Logisch natuurlijk, want iedere buurt en wijk heeft zijn eigen (vaak verborgen) krachten, behoeften en identiteit. Om echt het verschil te maken, moeten we daar als gemeente bij aansluiten.

Ambitie 1: **Creëren van een inclusieve en actieve gemeenschap**

We ondersteunen ten minste 30 diverse initiatieven die direct voortkomen uit de behoeften en ideeën van de inwoners zelf. Deze initiatieven zouden aantoonbaar de leefbaarheid in de wijken moeten verhogen en de gezondheid en het welzijn van de inwoners verbeteren. Speciale aandacht gaat uit naar projecten die gericht zijn op het bereiken en activeren van minder zichtbare inwoners.

Ambitie 2: **Ontwikkelen van een model voor inwonersparticipatie**

We realiseren een flexibel, dynamisch en toegankelijk model voor het ondersteunen van buurtinitiatieven, dat in staat is om te leren van en zich aan te passen aan veranderende behoeften. Dit model moet bijdragen aan het verlagen van drempels voor inwoners om met initiatieven te komen en de interactie tussen inwoners en de gemeente te verbeteren, met als uiteindelijk doel een proactieve, co-creatieve benadering van inwonersparticipatie.

We beginnen klein en eindigen groots.

5V over hun aanpak:

“Wij geloven dat je daar moet beginnen met wat bewoners zélf bezighoudt. We kiezen altijd voor een persoonlijke benadering, voor nabijheid en presentie, en bewegen van de (vraag van) bewoners, naar de buurt, naar de wijk: we beginnen klein en eindigen groots. En we kiezen er altijd voor om dit grensontkennend te doen: samen met opdrachtgevers, collega’s, partners, maar vooral samen met bewoners!”

De ontwikkeling van een buurtaanpak

In samenwerking met twee Bossche partners (5V en Buurtbinders) gaan we als verbinder en bruggenbouwer aan de slag in de geselecteerde focusbuurten. Elke buurt heeft z’n eigen geur en kleur. Een eigen historie. We verkennen de buurt, sluiten aan bij wat er al is, wat er leeft bij inwoners, vanuit nabijheid en presentie. We vinden koppelkansen en verbinden mensen met elkaar. De ‘oogst’ van de gesprekken en de signalen uit de buurt zetten we om in acties. We ontwikkelen een buurtaanpak dat blijft en gedragen wordt door de buurt. De geleerde lessen gebruiken we ook om het proces van de interactie tussen de inwoner met een idee en de gemeente als organisatie met bijbehorende processen toegankelijk(er) te maken.

Omdat we ook doorlopend willen bijschaven, leren, experimenteren en inspireren organiseren we ook in alle focusbuurten gebiedsbijeenkomsten, waarin we laten zien waar we (met elkaar) staan, waar we tegenaan lopen en welke stappen we willen zetten. Dit zijn gelegenheden waarbij we de focusbuurten van en met elkaar kunnen leren, en waarin we kunnen delen wat er is en welke impact dit heeft op de betrokkenen.

Buurtbinders over hun aanpak:

“We zijn ervan overtuigd dat een grote verandering altijd klein begint: in de wijk, in het echte leven. Bij bewoners aan tafel, maar soms ook op pad met onze caravan krijgen grootse woorden als leefbaarheid en gezondheid een betekenis. De lessen die we leren op straat zijn leidend voor onze aanpak, omdat dat volgens ons de enige manier is om beweging op gang te brengen.”

Samenwerkingspartners:

- Vanwege de sterke verbinding tussen armoede, bestaanszekerheid en gezondheid werken we samen met organisaties gericht op het verkleinen van armoede. Deze organisaties zijn onder andere verenigd in **'s-Hertogenbosch Tegen Armoede (STA)**.
- Na verschillende gesprekken hebben we met elkaar geconcludeerd dat er een natuurlijke verbinding is tussen de inwoners van de focusbuurten binnen ons programma en de doelgroepen waar Weener XL zich op richt. We ontwikkelen minimaal 2 pilots gericht op de versterking van deze verbinding tussen onze activiteiten in focusbuurten en **Weener XL**.
- **De Hockeyclub 's-Hertogenbosch** biedt de komende jaren structureel diverse hockeyvormen (Urban Hockey) aan, specifiek gericht op scholen in aandachtswijken en in de wijken zelf. Het gaat dan om clinics/kennismakingslessen op school, naschoolse activiteiten en een buurtsportvereniging. Doel is kinderen van de basisschooleleeftijd (012), primair afkomstig uit West, Zuid-Oost, Noord en Maaspoort, kennis te laten maken met een gezonde beweegstijl, hen duurzaam enthousiast te maken voor de (hockey)sport en een bijdrage te leveren aan de gemeentelijke ambities ten aanzien van sportstimulering in aandachtswijken.
- In samenwerking met **Hambaken Connect** wordt het programma "Sportief ontmoeten in de wijk" uitgevoerd. Dit is een innovatief programma dat zich richt op het bevorderen van positieve gezondheid in de wijk Hambaken door middel van laagdrempelig bewegen en ontmoeten. Met onder andere het inzetten en creëren van lokale rolmodellen, wordt ernaar gestreefd om de lichamelijke, mentale en sociale gezondheid van de wijkbewoners te verbeteren.
- We dragen bij aan de intensivering van de aanpak om te komen tot een **rookvrije generatie** in samenwerking met partners, scholen en sportverenigingen. In het kader hiervan is in 2023 gestart met een aanpak in de wijk West. In co-creatie met bewoners is het doel om tot een veranderende norm te komen t.a.v. roken, een betere toeleiding naar het Stoppen Met Roken aanbod én een aanbod dat aansluit op de doelgroep.

Voorbeelden van initiatieven die passen binnen deze programmalijn zijn:

- Een inwoner wil voor 30 vrouwen uit haar wijk Zumbalessen organiseren waarbij naast bewegen ook ontmoeting centraal staan;
- Een buurtcoöperatie organiseert activiteiten gericht op het bevorderen van ontmoeting en bestrijden van eenzaamheid;
- Gratis gezondheidsscreenings en een serie gezondheids- en welzijnsworkshops georganiseerd door de kerk en moskee in de buurt;
- Buurtbewoners organiseren kookworkshops in het buurthuis met aandacht voor voedingsadvies en gezond eten.
- Een lokale sportclub verzorgt clinics en kennismakingslessen op school en naschoolse activiteiten.
- Laagdrempelige cursus mentale- en fysieke gezondheid. In een aantal focusgebieden is en wordt een cursusreeks van 10 weken van 2 uur gefaciliteerd waarin gewerkt wordt aan de mentale- en fysieke gezondheid van maximaal 12 deelnemers die niet vanzelfsprekend kunnen deelnemen aan dit type cursussen. De ambitie is dat de deelnemers zich na de cursusreeks aansluiten bij reguliere activiteiten waarbij ze doorgaan met de fysieke- en mentale gezondheid.

Programmalijn 2: Integrale en domeinoverstijgende samenwerkingen

Het verkleinen van gezondheidsverschillen is een complex, maatschappelijk probleem en kan niet effectief worden aangepakt vanuit slechts één beleidsterrein. Door domeinoverstijgend te werken, kunnen we kennis, middelen en menskracht zo effectief en efficiënt mogelijk inzetten. Hierbij staan de multidimensionale behoeften van burgers centraal. Ook kunnen we door kennis en ervaringen uit verschillende domeinen te combineren, innovatievere oplossingen ontwikkelen.

Ambitie 1:

Integratie van gezondheid in alle beleidsdomeinen

We benaderen gezondheid als een integraal onderdeel van alle beleidsdomeinen. Dit betekent dat in de ontwikkeling van nieuw beleid, visies, en dienstverlening, gelijke kansen op gezondheid altijd worden meegenomen als een van de belangrijkste afwegingen. Het doel is om gezondheidsoverwegingen structureel en langdurig in te bedden, zodat elk beleidsinitiatief bijdraagt aan het verkleinen van gezondheidsverschillen en het bevorderen van een gezonde levensstijl onder alle inwoners.

Ambitie 2:

Stimuleren van fysieke, mentale én sociale welzijn

Het inzetten op programma's en projecten die niet alleen fysieke activiteit bevorderen, maar ook mentaal en sociaal welzijn ondersteunen. Door samenwerking met maatschappelijke partners en inwoners gaan we de sociale basis versterken en preventieve maatregelen nemen tegen gezondheidsproblemen. Een goed voorbeeld hiervan is het ondersteunen van inwoners met psychosociale klachten via programma's zoals Welzijn op Recept.

Ambitie 3:

Versterking van de vroege signalering en preventie

We dragen bij aan de ontwikkeling van programma's en samenwerkingsverbanden gericht op de vroege signalering van gezondheidsrisico's en het bieden van tijdige interventies. Dit kan bijvoorbeeld door het bevorderen van samenwerkingen tussen huisartsen, scholen, en gemeenschapscentra om te zorgen voor een geïntegreerde aanpak van gezondheidsvoorlichting en -begeleiding. Door het vroegtijdig herkennen van signalen van gezondheidsproblemen, zoals overgewicht, psychosociale stress of eenzaamheid, kunnen gerichte acties worden ondernomen om deze problemen aan te pakken voordat ze ernstiger worden.

Student, 21 jaar

“Blij zijn, geluk. Dat is voor mij denk ik gezondheid. Wij zijn nu bezig met een project voor studenten en wat we zien is dat vooral stress, slaap voor studenten een heel groot probleem is. Je moet het goed doen en halen allemaal. Daar komt flinke stress bij kijken vaak.”

Hieronder benoemen we enkele samenwerkingen:

- In samenwerking met het **programma Sociale Structuur** werken we aan versterken van vrijwilligersorganisaties en inwonersinitiatieven op het gebied van o.a. eenzaamheid en ontmoeting. Om de context van inwoners (meestal buurt/wijk) als uitgangspunt te nemen, is het nodig om met elkaar te werken vanuit afzonderlijke doelen en processen. Dat vraagt om afstemming, zicht op en inzicht in actieve inwoners, organisaties en activiteiten.
- **De Bossche Pas** is een doelgericht instrument waarmee we direct de inwoners bereiken in een financieel kwetsbare positie. Door het koppelen van het tegoed van de Bossche Pas voor sport en meedoen worden inwoners maximaal gestimuleerd om in beweging te komen en gezonder te eten. Naast het verlagen van de drempel tot voorzieningen verkennen we de mogelijkheid om dit tegoed te koppelen aan een systeem van digitale spaarpunten die verdiend kunnen worden door activiteiten die fysiek, mentaal en sociaal welzijn bevorderen.
- We dragen bij aan de **Sportvisie** door onder andere:
  - o Het investeren in mobiele sportcontainers waarmee sport en bewegen in de openbare ruimte in focusbuurten gestimuleerd worden;
  - o Samenwerking met sportverenigingen bij het opzetten van programma's en projecten in focusbuurten;
  - o Het mede mogelijk maken van kwalitatief beter bewegingsonderwijs door te investeren in onderwijs- en begeleidingsprofessionals voor het jonge kind in de focusbuurten.
- **De Auti Powers Girls Club** is voor meiden tussen de 12 en 19 jaar die meer willen bewegen en sporten en graag samen wat doen, maar voor wie door hun autisme dit een te grote stap is. Bij dit initiatief willen deelnemers graag samen sporten en daarna samen wat drinken en activiteiten in het weekend doen.

Door op die manier vriendschappen te ontwikkelen en te werken aan hun sociale skills. Er is veel enthousiasme om dit verder op te pakken en het gaat om een grote groep die hiervoor in aanmerking komt. Via het Bossche Sportakkoord is een eerste pilot gedraaid in 2023. Vanuit het programma werken we hierin samen met afdeling S-port en dragen bij de verdere ontwikkeling van dit initiatief.

- We ondersteunen met **Welzijn op recept** de inwoners met psychosociale klachten om hun kwaliteit van leven te verhogen en hun gezondheid te verbeteren.
- We sluiten aan bij initiatieven en activiteiten gericht op een dementievriendelijke gemeenschap.
- In samenwerking met Brabant Water dragen wij bij het vergroten van het aantal watertappunten in de buurten.

Ook vanuit de Rijksoverheid wordt het thema gelijke kansen op gezondheid en het verkleinen van de gezondheidsverschillen steeds actueler en urgenter. Naast de Wet Publieke Gezondheid, versterken het **Integraal Zorg Akkoord (IZA)** en het **Gezond en Actief Leven Akkoord (GALA)** dit programma. Met het IZA en GALA bouwen het rijk, gemeenten en zorgverzekeraars aan het fundament voor een gerichte lokale en regionale aanpak op het gebied van preventie, gezondheid en sociale basis.

25%

Deze programmalijn-ambitie omvat 25% van de inzet van het programma.

Programmaliijn 3: Een prettige en gezonde leefomgeving

De leefomgeving speelt een belangrijke rol in zowel de fysieke als mentale gezondheid van inwoners. Groene ruimtes en sportfaciliteiten stimuleren een actieve leefstijl, verminderen obesitasrisico's, terwijl inclusieve ruimtes, sociale interactie en gemeenschapsvorming versterken. Een positieve leefomgeving draagt bij aan een gevoel van geluk en welzijn. Daarom werken we zichtbaar aan het verbeteren van de fysieke en sociale leefomgeving in buurten die uitnodigt tot gezond leven en bewegen.

Ambitie 1: ***Verbetering van de fysieke infrastructuur***

Een belangrijke ambitie in deze programmaliijn is om bij te dragen aan een infrastructuur van buurten, straten, pleinen en openbare ruimtes die zo worden ingericht dat ze niet alleen aantrekkelijker en functioneler zijn, maar ook veilig en toegankelijk voor alle bewoners, ongeacht leeftijd, mobiliteit of sociaaleconomische status. Het aanleggen en verbeteren van veilige fiets- en wandelpaden, het ontwikkelen van 'age-friendly' beweegmogelijkheden, het herinrichten van bestaande parken en groenstroken, alsook het ontwikkelen van nieuwe groene ruimtes die verschillende activiteiten ondersteunen en het transformeren van schoolpleinen en speelruimtes naar groene, gezonde speelomgevingen vallen onder deze ambitie. Door te werken aan een omgeving die iedereen uitnodigt tot deelname aan het buurtleven en gezonde activiteiten, dragen we bij aan het verlagen van obesitasrisico's, het bevorderen van mentale gezondheid en het versterken van het gemeenschapsgevoel.

Ambitie 2: ***Gezonde voedselomgeving***

We gaan nadrukkelijk verkennen hoe we de vestiging van fastfoodaanbieders en tabaksverkooppunten bij scholen kunnen verbieden of ontmoedigen.

Deze programmalijn vraagt samenwerking en afstemming tussen de sectoren Maatschappelijke Ontwikkeling (MO), Stadsbeheer (SB) en Stadsontwikkeling (SO). Deze samenwerking kan verschillende vormen aannemen. We dragen bij door een beperkte bijdrage van financiële middelen, onze deskundigheid, inzet en kennis van inwonersparticipatie. We richten ons op alle focusbuurten, maar hieronder benoemen we alvast enkele concrete projecten waar we vanuit het programma in ieder geval een bijdrage aan willen gaan leveren:

#1 – Beatrixpark

Het Beatrixpark is onderdeel van een relatief groot park in de wijk Kruiskamp. De ligging is vrij centraal en toegankelijk voor de focusbuurten Schutskamp en de Kruiskamp. We dragen met een beperkte bijdrage van financiële middelen, onze deskundigheid, inzet en kennis van bewonersparticipatie bij aan de herinrichting van het Beatrixpark als centrale locatie voor ontmoeting, bewegen en recreatie. Hierbij sluiten we aan op en verbinden we met het programma Spoorzone met het project Buitendieze (verwacht vanaf 2026-2027).

#2 – Gestelse buurt

De afgelopen jaren is flink geïnvesteerd in de Gestelse buurt met het programma De Gestelse buurt werkt! Met dit programma verkennen we de mogelijkheden om te investeren in de fysieke leefomgeving in deze buurt waarmee we bijdragen aan de doelstellingen van het programma gezondheid.

#3 – De Haren

De komende jaren gaat er veel gebeuren in De Haren. Een deel van de buurt wordt gesloopt en een deel wordt gerenoveerd. Er is aandacht voor gezondheid in de ontwikkelplannen. Door het meedenken met de ontwikkelkaders maximaliseren we de kans om gezondheid aan de voorkant mee te nemen. Dat doen we door een beperkte bijdrage van financiële middelen, onze deskundigheid, inzet en kennis van bewonersparticipatie.

25%

Deze programmalijn-ambitie omvat 25% van de inzet van het programma.

Programmaliijn 4: Kennisknooppunt: Innoveren, experimenteren en leren

We werken met een lerende aanpak. In de complexe opgave spelen diverse factoren en actoren een rol waardoor een andere manier van werken nodig is. We investeren in innovaties en experimenten met nieuwe werkwijzen, benaderingen en methodes. We leren van dingen die goed gaan en die beter of anders kunnen. De geleerde lessen combineren we met kennis uit bestaand onderzoek, nieuwe onderzoeken, ervaringsdeskundigheid en opgehaalde verhalen. Deze data stellen we vervolgens op een laagdrempelige manier beschikbaar voor huidige en toekomstige beleidsmakers. Het is ook belangrijk dat we hierin lef tonen en durven risico te nemen. Inwoners en professionals ruimte geven om te experimenteren en een ander geluid en werkwijze te laten zien. Dat betekent vertrouwen hebben en fouten accepteren. Het onderwijs speelt hierin ook een rol. We werken veel samen met het onderwijs en willen dat de komende jaren intensiveren. Dat sluit aan bij de ambitie uit het Bosch Onderwijs Akkoord.

Ambitie 1:

Ontwikkelen en implementeren van gedrags- en cultuurveranderingsprogramma's

We ontwikkelen en voeren specifieke programma's en interventies uit die gericht zijn op het tweevoudig brengen van positieve veranderingen in houding en gedrag met betrekking tot gezondheid. Dit kan door educatieve programma's en campagnes die gericht zijn op het bevorderen van gezond eten, het belang van regelmatige lichaamsbeweging, en het voorkomen van risicogedrag zoals roken of overmatig alcoholgebruik. Het doel is om inwoners de tools en informatie te bieden die ze nodig hebben om geïnformeerde keuzes te maken over hun gezondheid en welzijn, waardoor ze beter in staat zijn om hun eigen gezondheid te beheren en te verbeteren.

Ambitie 2:

Versterken van de samenwerking met onderwijsinstellingen

We intensiveren de samenwerking met scholen, universiteiten, en andere onderwijsinstellingen om een brug te slaan tussen theorie en praktijk. We richten ons op het co-creëren van curricula die studenten voorbereiden op de uitdagingen van de toekomst, het faciliteren van stageplekken en projecten in de praktijk, en het betrekken van studenten en academici bij projecten en onderzoek dat bijdraagt aan het oplossen van lokale en regionale gezondheidsvraagstukken. We zoeken hierin actief de samenwerking op met organisaties zoals het Jheronimus Academy of Data Science en het Innovatie Kwartier Den Bosch.

Ambitie 3:

Versterking van de professionele ontwikkeling

De kracht van innovatie ligt niet alleen in nieuwe ideeën of technologieën, maar vooral in de mensen die deze ideeën tot leven brengen en toepassen. Daarom investeren we in de ontwikkeling van professionals. We ontwikkelen professionaliseringstrajecten, kennisdelingsbijeenkomsten, bewustwordingsprogramma's, en gerichte sessies speciaal ontworpen voor professionals. Zo kunnen professionals hun competenties verbreden in het omgaan met complexe maatschappelijke vraagstukken. Voorbeelden voor dit aanbod zijn:

- Gezondheidsongelijkheid: Gericht op het vergroten van bewustzijn en kennis over gezondheidsongelijkheid;
- Diversiteit, inclusie, cultuursensitiviteit: Gericht op het bevorderen van een inclusieve gezondheidsbeleid- en activiteiten;
- Burgerbetrokkenheid: Effectief communiceren en samenwerken met inwoners;
- Gezondheidscommunicatie: Communicatie rondom gezondheidsthema's;
- Duurzame stadsontwikkeling: Bevorderen van gezonde en toegankelijke stedelijke omgevingen.

Daarnaast benoemen we nog enkele additionele activiteiten in het kader van deze programmaliijn:

- Voel je goed! Het programma Voel je goed! is gericht op mensen die moeite hebben met lezen en schrijven. Voor hen is het vaak lastig om goede informatie te krijgen en deze toe te passen. Tijdens een cursus van 20 weken krijgen zij op praktische wijze kennis aangereikt over gezonde voeding en over het nut van bewegen. Dit heeft ook een positief effect op het gezin en de omgeving.
- We experimenteren met nieuwe vormen van onderzoek, zoals actieonderzoek. Het actieonderzoek komt tot stand in een samenwerking tussen Programma 'Samen Gezond 's-Hertogenbosch' en Academie voor Beeldvorming. Het doel is om in aansluiting bij ervaringskennis uit de leefwereld innovaties te ontwikkelen die helpen om mensen die de gezondheidskloof ervaren en die zich nu niet of onvoldoende bereikt voelen, duurzaam te bereiken.
- We onderzoeken de mogelijkheden van programma's gericht op nudging waarbij gebruik wordt gemaakt van data en technologie;
- We nemen deel aan een onderzoek gericht op het ontwikkelen van een toolkit gericht op het bevorderen van een duurzame leefstijlverandering op individuele basis voor kwetsbare groepen (mensen met lage gezondheidsvaardigheden, lage sociaaleconomische status en etnische minderheden);
- Gezonde Brabander. We haken aan bij het provinciale programma "de gezonde Brabander" met als gezamenlijke ambitie "3 gezonde levensjaren voor iedere Brabander in 2030 erbij".
- We participeren in projecten en pilots in de focusbuurten gericht op E-health en digitale zorginnovaties;
- We verkennen mogelijkheden en dragen bij aan projecten gericht op maatregelen om de gezondheid van jonge kinderen te vergroten.

Monitoring, evaluatie en begroting

Met dit programma zorgen we ervoor dat de inspanningen in samenhang uitgevoerd worden en verwachten we dat ze bijdragen aan de ambitie om uiteindelijk de gezondheidsverschillen te verkleinen en het gezondheidspotentieel van kwetsbare inwoners te vergroten. Omdat meerdere factoren de gezondheid(sbeleving) van inwoners beïnvloeden, monitoren we op meerdere niveaus en op verschillende manieren.

Datastad

Hierbij maken we nadrukkelijk een verbinding met de mogelijkheden en de kansen die vanuit Den Bosch Datastad geboden worden. Dit doen we o.a. door het verkennen van de mogelijkheden van het verzamelen en uitwisselen van data met onze partners zoals het JBZ, gezondheidscentra en andere relevante organisaties. We onderzoeken ook de mogelijkheden van het gebruik van technologische oplossingen zoals apps, wearables of online platforms als middel om informatie over gezondheid te communiceren en feedback van inwoners te verzamelen. De verkregen inzichten worden gebruikt om gerichte gezondheidsinterventies te ontwikkelen en ten behoeve van het algemene gezondheidsbeleid.

Monitoring en evaluatie

Door een mix van methoden te gebruiken ontstaat een breed inzicht in de werking en de effecten van activiteiten. Voor een optimaal leereffect is het belangrijk om niet alleen te kijken naar de uiteindelijke (meerjarige) impact die wordt gerealiseerd, maar ook naar (kleine) successen en leerpunten in de wijken en de werking van de aanpak in de praktijk. Ook het proces is belangrijk: hoe organiseren we de afstemming en samenwerking? Hoe zijn keuzes t.a.v. beleid en implementatie (anders) gemaakt?

We meten het effect van onze activiteiten en interventies zowel kwantitatief als kwalitatief. Dat doen we door middel van het verzamelen van cijfers, enquêtes, storytelling, interviews en focusgroepen, eventueel aangevuld met een documentenstudie (beleidsstukken). Daarnaast kan verdiepend onderzoek worden uitgevoerd naar de werking van een bepaalde aanpak. Ook gaan we binnen de netwerken aan de hand van casussen lessen ophalen en delen. We zien kansen voor een structurele samenwerking met onderwijs als het gaat om monitoring, evaluatie, inspireren en leren. We werken hierin samen met Hogeschool Avans, HAS en JADS.

Impactmanagement

Met drie andere programma's (Talentontwikkeling, Kansengelijkheid, Sociale Structuur) en in samenwerking met de afdeling Onderzoek en Statistiek van de gemeente 's-Hertogenbosch zijn we gestart met een traject om te verkennen hoe we meer impactgericht kunnen werken. Hiermee krijgen we, naast een beeld van de algemene indicatoren (hieronder), inzicht in de effecten door onze individuele en gezamenlijke inzet en middelen waar we als gemeente/programma's direct verantwoordelijk voor zijn. Dit maakt een scherpere analyse en effectievere bijsturing van de interventies en acties mogelijk. We ontwikkelen een set van indicatoren om de uitvoering te monitoren. We brengen de output in beeld; wat hebben we tot stand gebracht?

En we brengen de outcome in beeld; wat hebben we daarmee bereikt? De verzamelde monitorgegevens vormen de basis voor een jaarlijkse verantwoording en evaluatie.

Naast het meten van de impact en effect van het programma op het niveau van interventies en activiteiten willen we de algemene ontwikkelingen rondom gezondheid volgen en daarom rapporteren we in de gemeentelijke programmabegroting als volgt:

Ervaren gezondheid

- Meer inwoners ervaren hun gezondheid als voldoende of (zeer) goed in 2035. Specifiek in de focusbuurten, waar een groot percentage inwoners woont met een lagere sociaaleconomische positie.
- In de focusbuurten is het percentage inwoners dat de gezondheid als voldoende of (zeer) goed beoordeelt toegenomen of is dit minstens 85% (2019 is referentiejaar). De ambitie is dat dit in 2026 geldt voor 9 van de 12 focusbuurten. In 2019 scoorden 2 buurten op of boven de 85%.

Rapportcijfer gezond leven

Gemiddeld rapportcijfer dat de inwoners zichzelf geven voor 'gezond leven'.

- In de focusbuurten is het gemiddelde rapportcijfer dat de inwoners zichzelf geven voor 'gezond leven' minimaal een 7,5 is of is dit toegenomen (2019 is referentiejaar).
- De ambitie is dat in 2026 in 9 van de 12 focusbuurten het gemiddelde rapportcijfer minimaal een 7,5 is of dat dit is toegenomen. In 2019 zaten drie buurten op of boven de 7,5.

Rapportages

Het programma is en blijft een vast onderdeel van de tweejaarlijkse monitor sociaal domein. In deze monitor staan de belangrijkste meerjarige trends en ontwikkelingen over de hele breedte van het sociaal domein. We gebruiken deze monitor om onze lange termijn ambities te monitoren en inzicht te krijgen in lange termijn effecten van beleid. Deze monitor gaat onder andere in op onderwerpen als werkloosheid, armoede, ervaren gezondheid, en thema's als roken, overgewicht, ervaren stress. En ook de aantrekkelijkheid van de buurt om in te bewegen, de blootstelling aan fijnstof en de verhouding groenverharding. Het gaat om indicatoren uit verschillende bronnen.

Ook blijven we de ontwikkelingen volgen in de wijk- en buurtmonitor. In die monitor kunnen we zien hoe de focusbuurten zich op diverse vlakken (sociaal, fysiek, veiligheid, wonen, e.d.) ontwikkelen. Hoewel de wijk- en buurtmonitor niet specifiek over gezondheid gaat, geeft deze monitor wel een algemeen beeld.

Daarnaast informeren we de Raad over de ontwikkelingen in het programma een aantal keren per jaar via het tertiaalbericht.

Begroting

Voor de uitvoering van programma 'Samen Gezond 's-Hertogenbosch' is het volgende budget jaarlijks beschikbaar:

	Budget per jaar
Uitvoeringsbudget verkleinen gezondheids-verschillen (geïndexeerd bedrag)	€ 868.800,-

De dekking voor de personele inzet vinden we in de begroting zoals deze in het bestuursakkoord vastgesteld is.

Bijlage 1: Hoe gezond is 's-Hertogenbosch?

Op basis van een analyse van resultaten van de [wijk- en buurtmonitor 2022](#), [CBS SES-WOA scores per buurt](#), gegevens over zorggebruik uit de gemeentezorgspiegel en gegevens over gezondheid en leefstijl van [GGD/RIVM op buurniveau](#) zijn twaalf buurten geselecteerd als focusbuurt. Uit een eerste analyse blijkt dat de aandachtspunten en kansen per buurt verschillen. Dit onderstreept het belang van een aanpak die is afgestemd op de specifieke behoeften van de buurt.

Zo zijn er buurten die met name op enkele onderwerpen beneden gemiddeld scoren en buurten waar dit voor een groot aantal leefdomeinen het geval is. Dat laatste geldt voor de Sprookjesbuurt, de Gestelse buurt en de Haren. Bij de Haren en in de Sprookjesbuurt is daarnaast wel sprake van een goede sociale cohesie in de buurt. Deze aspecten kunnen als kans worden benut voor het slagen van een aanpak in deze buurten.

In een aantal buurten is er meer dan gemiddeld sprake van lichamelijke beperkingen en/of langdurige aandoeningen onder inwoners en voldoen relatief weinig inwoners aan de beweegnorm, terwijl de sociale contacten van inwoners wel goed zijn. Dit zien we bijvoorbeeld in de Hambaken en de Schutskamp. De sociale contacten zouden hier als een kans kunnen worden benut voor het slagen van een aanpak in deze buurten.

In een aantal buurten (de Slagen en Aawijk Noord) is er met name sprake van lichamelijke beperkingen en langdurige aandoeningen, een hoger risico op een angststoornis/depressie en hoger gebruik van GGZ. In andere buurten zien we dat niet of minder sterk. Daar zien we bijvoorbeeld dat vooral bewegen en overgewicht aandachtspunten zijn, zoals in de Kruiskamp. In andere buurten, zoals Boschveld en Graafsebuurt Zuid, zijn roken en stress juist punten van aandacht, terwijl inwoners in deze buurten veelal wel voldoen aan de beweegnorm en het aandeel overgewicht niet hoger is dan gemiddeld.

Hoewel in alle focusbuurten één of meer aspecten van de fysieke leefomgeving een aandachtspunt zijn, is dit in Boschveld voor veel van deze aspecten zo. Inwoners vinden hier veelal dat er in hun buurt sprake is van o.a. onvoldoende plekken voor verkoeling, onvoldoende groen en onvoldoende rustige plekken.

In veel buurten scoren de leefdomeinen werk en inkomen en rondkomen beneden gemiddeld. Maar ook dat zien we niet overal. Zo zien we in de Kruiskamp, de Schutskamp en Boschveld gemiddelde scores op deze domeinen.

Ook de enquête Sport en Welzijn (2022) geeft een beeld van hoe inwoners de gezondheid ervaren en waar mensen graag aan willen werken:

- 78% van de inwoners wil graag gezondere keuzes maken. Vaak genoemd wordt: meer bewegen of sporten, stress verminderen, gezonder eten en afvallen. Inwoners uit de wijk West (83%), 18-29 jarigen (87%), inwoners uit een eenoudergezin (91%) en mensen met een kleine beurs (88%) geven vaker dan gemiddeld aan dat zij gezondere keuzes willen maken.
- Van de mensen die graag gezondere keuzes willen maken ervaart 68% hierin één of meer belemmeringen. 'Ik val steeds terug in oude gewoontes' wordt het meest genoemd (40%). Ook geeft 1 op de 5 aan dat het te duur is. Ongeveer eenzelfde groep komt door de omgeving in verleiding om ongezonde keuzes te maken. Zoals op straat, in de supermarkt of door wat ze zien op tv. Dit wordt door inwoners uit Zuidoost vaker dan gemiddeld genoemd.
- Inwoners uit de wijken Muntel/Vliert (79%) en West (77%), 18-29 jarigen (76%), 30-39 jarigen (78%), mensen met een laag inkomen (83%) en inwoners die moeite hebben met rondkomen (86%) ervaren vaker dan gemiddeld belemmeringen bij het maken van gezondere keuzes.
- Gemiddeld geeft 9% van de volwassenen aan in het dagelijks leven (ernstig) beperkt te worden door de gezondheid. Het aandeel is groter onder andere bij mensen met een lager inkomen (29%) en inwoners zonder startkwalificatie (19%).

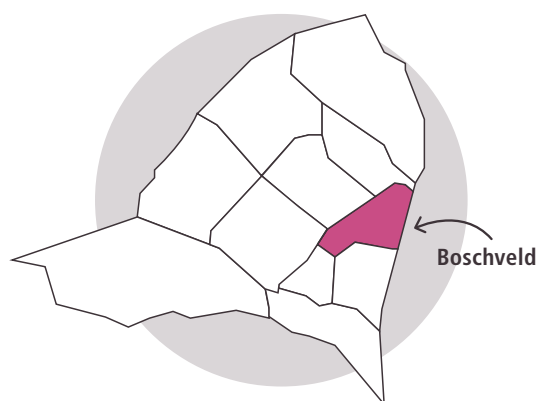
Bijlage 2: Focusbuurten

Hieronder worden de focusbuurten aan de hand van hun ligging, SES-WOA score en met enkele basiscijfers beschreven. De SES-WOA score is een gecombineerde score voor welvaart, opleidingsniveau en arbeidsmarktaandeel.

Buurt: Boschveld

Wijk: West

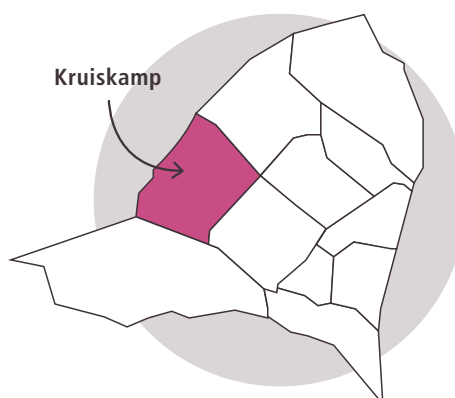
Aantal inwoners	3.349
% 0-19 jaar	20%
% 65-plussers	12%
% niet-westerse achtergrond	29%
% huishoudens met laag inkomen	13%
SES-WOA score	

Buurt: De Kruiskamp

Wijk: West

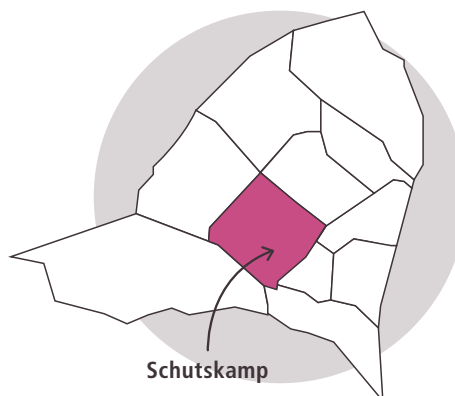
Aantal inwoners	8.389
% 0-19 jaar	22%
% 65-plussers	18%
% niet-westerse achtergrond	33%
% huishoudens met laag inkomen	9%
SES-WOA score	

Buurt: De Schutskamp

Wijk: West

Aantal inwoners	4.922
% 0-19 jaar	18%
% 65-plussers	23%
% niet-westerse achtergrond	29%
% huishoudens met laag inkomen	9%
SES-WOA score	

Buurt: De Gestelse Buurt

Wijk: Zuidoost

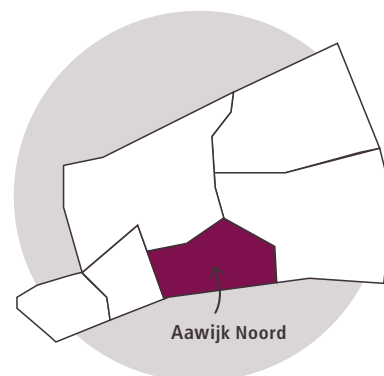
Aantal inwoners	1.060
% 0-19 jaar	21%
% 65-plussers	13%
% niet-westerse achtergrond	30%
% huishoudens met laag inkomen	17%
SES-WOA score	

Buurt: Aawijk Noord

Wijk: Graafsepoort

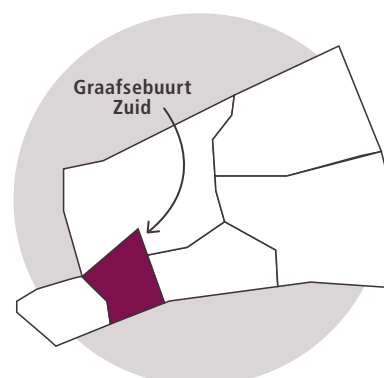
Aantal inwoners	2.022
% 0-19 jaar	21%
% 65-plussers	19%
% niet-westerse achtergrond	20%
% huishoudens met laag inkomen	12%
SES-WOA score	

Buurt: Graafsebuurt Zuid

Wijk: Graafsepoort

Aantal inwoners	1.844
% 0-19 jaar	20%
% 65-plussers	10%
% niet-westerse achtergrond	16%
% huishoudens met laag inkomen	12%
SES-WOA score	

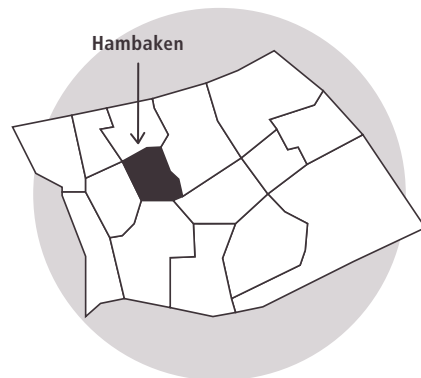
 = beneden gemiddeld

 = gemiddeld

Buurt: De Hambaken

Wijk: Noord

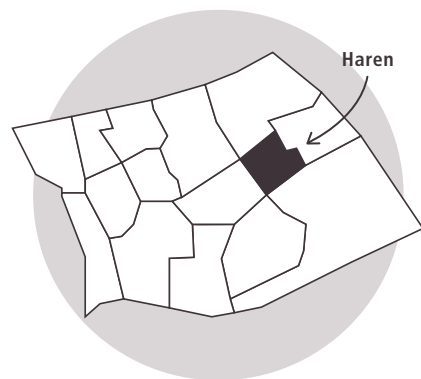
Aantal inwoners	1.273
% 0-19 jaar	23%
% 65-plussers	21%
% niet-westerse achtergrond	29%
% huishoudens met laag inkomen	12%
SES-WOA score	

Buurt: De Haren

Wijk: Noord

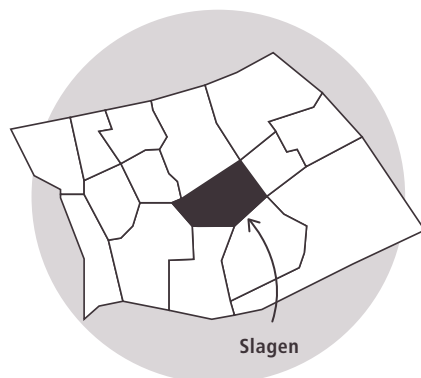
Aantal inwoners	972
% 0-19 jaar	21%
% 65-plussers	23%
% niet-westerse achtergrond	21%
% huishoudens met laag inkomen	12%
SES-WOA score	

Buurt: De Slagen

Wijk: Noord

Aantal inwoners	1.544
% 0-19 jaar	20%
% 65-plussers	28%
% niet-westerse achtergrond	24%
% huishoudens met laag inkomen	12%
SES-WOA score	

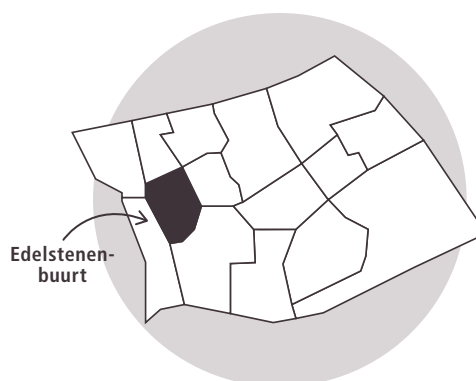
 = beneden gemiddeld

 = gemiddeld

Buurt: De Edelstenenbuurt

Wijk: Noord

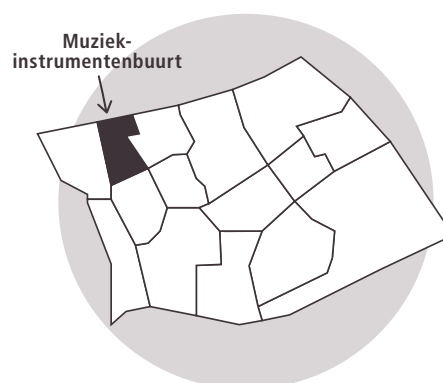
Aantal inwoners	1.176
% 0-19 jaar	22%
% 65-plussers	10%
% niet-westerse achtergrond	36%
% huishoudens met laag inkomen	12%
SES-WOA score	

Buurt: De Muziekinstrumentenbuurt

Wijk: Noord

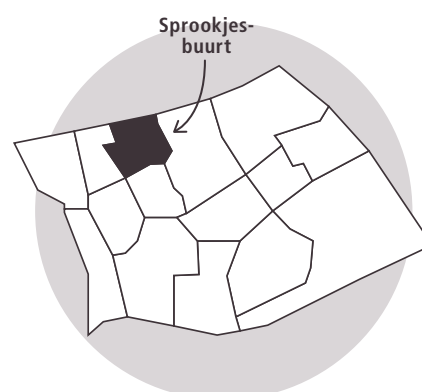
Aantal inwoners	1.219
% 0-19 jaar	30%
% 65-plussers	13%
% niet-westerse achtergrond	42%
% huishoudens met laag inkomen	18%
SES-WOA score	

Buurt: De Sprookjesbuurt

Wijk: Noord

Aantal inwoners	1.676
% 0-19 jaar	27%
% 65-plussers	18%
% niet-westerse achtergrond	38%
% huishoudens met laag inkomen	17%
SES-WOA score	

's-Hertogenbosch totaal

% 0-19 jaar	20%	% niet-westerse achtergrond	12%
% 65-plussers	19%	% huishoudens met laag inkomen	7%

Bijlage 3: Communicatieaanpak

Communicatiedoelen

1. De inwoners van de 12 focusbuurten weten dat er in samenwerking met 'Samen Gezond 's-Hertogenbosch' initiatieven en faciliteiten worden opgezet die bijdragen aan het verbeteren van de mentale en fysieke gezondheid en leefomgeving van de inwoners.
2. De inwoners van de 12 focusbuurten denken en werken mee met 'Samen Gezond 's-Hertogenbosch' over en aan het verbeteren van hun leefomgeving en gezondheid.
3. Bestaande en nieuwe samenwerkingspartners* weten wat 'Samen Gezond 's-Hertogenbosch' doet en willen graag aan de gezamenlijke missie 'gezonde en gelukkige inwoners' meewerken.
4. De inwoners van de 12 focusbuurten werken aan hun gezondheid door deel te nemen aan de initiatieven en/of gebruik te maken van de faciliteiten van 'Samen Gezond 's-Hertogenbosch'.

*Samenwerkingspartners: organisaties, vrijwilligersinitiatieven, wijkmanagers, medewerkers gemeente 's-Hertogenbosch, buurthuizen, scholen etc. die zich inzetten voor de Bossche inwoners op het gebied van fysieke en mentale gezondheid. En samen met 'Samen Gezond 's-Hertogenbosch' initiatieven en activiteiten opzet, de buurten gezonder maakt en/of de inwoners kan bereiken en betrekken.

Communicatiestrategie

De communicatiestrategie richt zich primair op de inwoners van de twaalf buurten. We dagen hen op een positieve, creatieve en laagdrempelige manier uit om gezonder te leven en/of zelf met ideeën te komen wat daarvoor nodig is. De secundaire doelgroep zijn de samenwerkingspartners. Zij hebben een essentiële rol om de leefomgeving van de inwoners gezonder te maken en/of de inwoners zelf ook gezonde keuzes te laten maken. Daarnaast bestaan er ook al vele initiatieven die zijn opgezet in samenwerking met 'Samen Gezond 's-Hertogenbosch'. Deze maken we inzichtelijk en we stimuleren het gebruik hiervan.

De wijk in | inwoners

Om de gezondheidsverschillen te verkleinen is het van belang dat we denken vanuit het bewonersperspectief. Om de inwoners van de 12 focusbuurten te bereiken, hanteren we een persoonlijke benadering. We zoeken actief het gesprek op met de bewoners die moeilijker te bereiken zijn. We doen dat in samenwerking met partners die de buurten kennen. Zij hebben veel ervaring met het betrekken van bewoners bij (sociale) projecten, hoe ze 'achter de deur' komen bij inwoners en hoe je het beste de dialoog met hen aan kunt gaan. Onze communicatie stemmen we vervolgens af op o.a. de verschillende behoeften, leeftijden, opleidingen en laaggeletterdheid van de inwoners.

Inspireren | inwoners en samenwerkingspartners

Om inwoners en samenwerkingspartners te betrekken is heldere communicatie belangrijk. Wie zijn wij en wat kunnen we betekenen? En waar kunnen inwoners en samenwerkingspartners terecht als ze willen meedoen? Nadat deze basis duidelijk is bij de juiste doelgroepen, laten we de inwoners en samenwerkingspartners aan het woord in de communicatie. Het verhaal van 'Samen Gezond 's-Hertogenbosch' wordt namelijk geschreven door deze twee doelgroepen. We vertellen hun verhaal

door o.a. storytelling in te zetten. Dit kan een succesverhaal zijn van een samenwerkingspartner die iets in co-creatie met inwoners heeft opgezet of de leefomgeving gezonder heeft gemaakt door meer groen in de buurt te plaatsen. Of een inwoner die laat zien welke gezonde keuzes hij/zij maakt. Op deze manier inspireren we ook weer andere inwoners om met hun gezondheid aan de slag te gaan.

Verbinden | Samenwerkingspartners

Om de samenwerkingspartners aan te haken en betrokken te houden, organiseren we (netwerk) events, kleine bijeenkomsten en houden we ze op de hoogte via diverse communicatiekanalen. Deze samenwerkingspartners staan dicht bij de inwoners dus hun input is enorm belangrijk. De communicatie naar de inwoners toe stemmen we daarom ook goed af met de diverse samenwerkingspartners. Zo is er bijvoorbeeld een klankbordgroep, die bestaat uit belangrijke samenwerkingspartners die meedenken over wat de juiste aanpak is.

Succesverhalen delen | Gemeentebreed

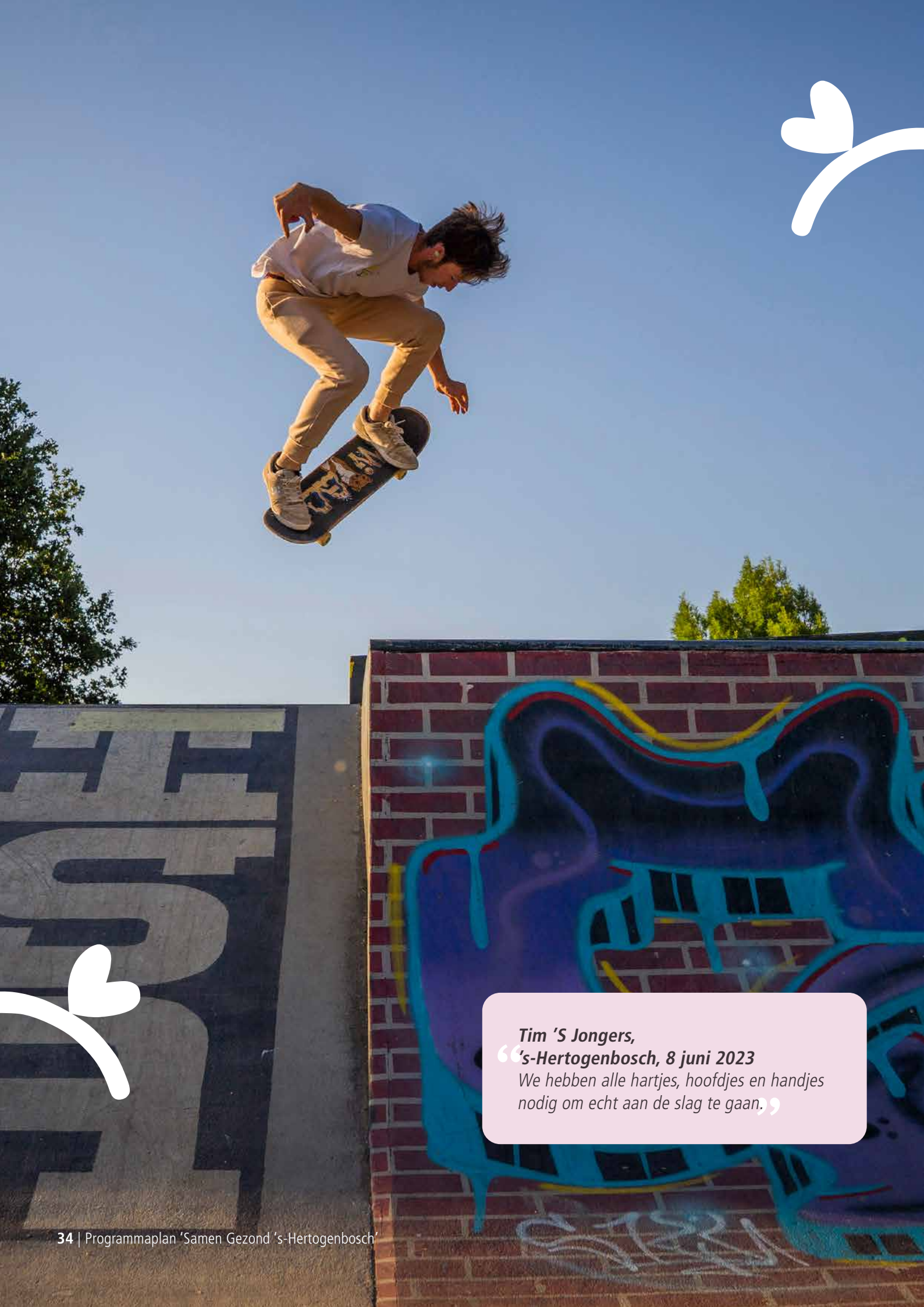
De invulling van een gezonde leefomgeving en werken aan gezondheid is voor elke buurt verschillend. De succesverhalen zijn daarom ook verschillend en deze diversiteit willen we ook uitstralen met 'Samen Gezond 's-Hertogenbosch'. Niet alleen meer bewegen, maar ook sociaal contact, ontspanning, nieuwe dingen leren, samen koken, etc. En daarnaast ook inzet in de fysieke leefomgeving van inwoners. De succesverhalen van deze initiatieven en faciliteiten delen we gemeentebreed. Zo wordt het meteen concreet wat 'Samen Gezond 's-Hertogenbosch' allemaal doet en bereikt. Dit is positief voor de naamsbekendheid en imago. De wethouder speelt hier een belangrijke rol in. Zijn missie voor gezonde en gelukkige inwoners van 's-Hertogenbosch zal duidelijk naar voren komen door o.a. aanwezigheid bij diverse mijlpalen in de buurten en het delen van succesverhalen via LinkedIn.

Communicatiemiddelen

Enkele voorbeelden van communicatiemiddelen die we gaan inzetten in de verdere uitwerking van de strategie:

- **Per buurt een communicatieaanpak + communicatiemiddelen**
De communicatie wordt per buurt afgestemd op de leeftijden, behoeften, laaggeletterdheid en het verhaal/geschiedenis van de buurt. Ook worden de communicatiekanalen ingezet die veelgebruikt worden in de buurt.
- **Toolkit voor de community**
Om snel en eenvoudig te communiceren onder de vlag 'Samen Gezond 's-Hertogenbosch' wordt er een toolkit ontwikkeld. Deze worden ingezet voor alle activiteiten, events, initiatieven en faciliteiten. Dit zijn communicatiemiddelen in de huisstijl van 'Samen Gezond 's-Hertogenbosch' zoals posters, PowerPoints, social media afbeeldingen.
- **Storytelling**
Doormiddel van beeld, video en korte tekst vertellen we de verhalen van inwoners en samenwerkingspartners.
- **Events**
Diverse events organiseren voor de inwoners en samenwerkingspartners zoals een kick-off, bijeenkomsten, netwerkevents.
- **Website**
Op dit platform komt alles van 'Samen Gezond 's-Hertogenbosch' samen. Je ziet hier per buurt alle activiteiten, initiatieven en faciliteiten. En via deze weg kunnen inwoners ook hun ideeën/ vragen insturen.
- **Nieuwsbrief samenwerkingspartners**
Een maandelijkse nieuwsbrief waarin alle samenwerkingspartners op de hoogte worden gehouden van de laatste ontwikkelingen, mijlpalen en gebeurtenissen.
- **Offline reclame**
Bordjes #Samengezond bij initiatieven en faciliteiten, narrowcasting en flyers.

*Tim 'S Jongers,
's-Hertogenbosch, 8 juni 2023
We hebben alle hartjes, hoofdjes en handjes
nodig om echt aan de slag te gaan.*

Colofon

Dit is een uitgave van
gemeente 's-Hertogenbosch